ANαliZA

časopis za kritično misel

Letnik 8, številka 4, december 2004 · ISSN 1408-2969

RESNICA IN KORESPONDENCA

Bertrand Russell

O naravi resnice in neresnice

prevedel Tomaž Jereb

Citiranje: Bertrand Russell, »O naravi resnice in neresnice«, *Analiza: časopis za kritično misel* 8, št. 4 (2004): 61–69.

Prevod. Licenca Creative Commons, ki velja za arhiv revije, za prevode ne velja; pravice izvirnika pripadajo njegovim imetnikom.

Izdajatelj: Društvo za analitično filozofijo in filozofijo znanosti, Ljubljana.

Elektronska različica je bila leta 2026 rekonstruirana iz izvirnih stavnih datotek in preverjena s tiskano izdajo. Številke strani ustrezajo tiskani izdaji; prelomi strani znotraj prispevka se lahko nekoliko razlikujejo.

Bertrand Russell
prevedel Tomaž Jereb

O NARAVI RESNICE IN NERESNICE*

Vprašanje "Kaj je resnica?" je eno tistih, ki jih lahko razumemo na več različnih načinov, preden pa začnemo z našim iskanjem odgovora, bi bilo dobro, da si natančno razjasnimo, v kakšnem smislu to vprašanje postavljamo. Morda sprašujemo po tem, katere stvari so resnične: Ali je znanost resnična? Ali je razodeta religija resnična? In tako naprej. Se prej, kot sploh lahko postavimo takšna vprašanja, pa bi morali znati povedati, kaj ta vprašanja *pomenijo*: kaj natančno je to, kar nas zanima, ko vprašamo: "Ali je znanost resnična?" To predhodno vprašanje je tisto, o čemer bi rad razpravljal. Na vprašanje, ali je to ali ono, če sploh, resnično, moramo odgovoriti z obravnavo tega ali onega, ne pa s splošnimi razmišljanji o tem, kaj pomeni "resnica"; kajti tisti, ki sprašujejo po tem, verjetno že imajo neko idejo o tem, kaj pomeni "resnica", sicer navedeno vprašanje in odgovor nanj zanje ne bi mogla imeti nobenega jasnega pomena.

Ko smo nekako prišli do soglasja, da se ukvarjamo z vprašanjem "Kaj pomeni 'resnica'?", pa vsekakor še nismo prišli do konca možnih dvoumnosti. Ostane še vprašanje "Kako se beseda 'resnica' pravilno uporablja?" To je vprašanje za slovar, ne za filozofijo. Poleg tega pa lahko to besedo uporabimo popolnoma pravilno na način, ki je očitno nerelevanten za našo raziskavo: "resničen" človek in "resničen" pesnik sta "resnična" v drugačnem smislu od tega, s katerim se ukvarjamo. Še vedno pa ostaja vprašanje: "Kaj imajo ljudje običajno v mislih, ko uporabijo besedo 'resnica'?" To spraševanje se približuje vprašanju, ki si ga moramo zastaviti, vendar pa se od njega še vedno razlikuje. Spraševanje, kakšno idejo imajo ljudje, ko uporabijo neko besedo, je vprašanje psihologije; še več, ideji, ki ju dva različna človeka dejansko pripisujeta isti besedi, imata zelo malo skupnega, čeprav bi pogosto bolj soglašala glede idej, za katere bi menila, da jih je primerno pripisovati tej besedi.

Vprašanje, o katerem moramo razpravljati, lahko razložimo s tem, da poudarimo, da v primeru takšne besede, kot je "resnica", vsi čutimo, da gre za nek temeljni koncept velikega filozofskega pomena, čeprav si je težko priti na jasno glede tega, kaj ta koncept je. Ta koncept želimo izločiti iz kupa nerelevantnosti, ki ga običajno obkrožajo pri naši uporabi, in jasno izpostaviti abstraktno nasprotje, od katerega je odvisno naše razlikovanje resničnega in neresničnega. Postopek, skozi katerega naj bi šli, je v svojem bistvu postopek analize: imamo različna kompleksna ter bolj ali manj zmedena prepričanja [*beliefs*] o resničnem in neresničnem, zvesti pa jih moramo na oblike, ki so enostavne in jasne, ne da bi povzročili kakršenkoli konflikt – ki bi se mu lahko izognili – med našimi

* Prevedeno po Bertrand Russell, "On the Nature of Truth and Falsehood", v *Philosophical Essays*, New York: Simon and Schuster, 1966, str. 170-185. Članek pa je sicer iz leta 1906. – op. prev.

začetnimi kompleksnimi in zmedenimi prepričanji ter našimi končnimi enostavnimi in jasnimi trditvami. Te končne trditve bomo morali preveriti deloma z njihovo notranjo evidenco, deloma pa z njihovo močjo, s katero opredelijo "podatke"; ti "podatki" pa so pri takšnem problemu kompleksna in zmedena prepričanja, s katerimi začenjamo. Ta prepričanja morajo, da bi postala jasna, nujno doživeti spremembo, ta sprememba pa ne bi smela biti večja od tiste, ki jo upravičuje njihova začetna zmeda.

Čeprav vprašanje, katere stvari so resnične in ne morda neresnične, ni del naše raziskave, pa bo vseeno koristno, če za trenutek pogledamo naravo stvari, ki jim pripisujemo resnico ali neresnico. Na splošno rečeno so stvari, ki so resnične ali neresnične – na način, s katerim se ukvarjamo – izjave in prepričanja oziroma sodbe.[1] Ko, na primer, vidimo sijati sonce, sonce samo ni "resnično", resnična pa je sodba "sonce sije". Resnica ali neresnica izjav je lahko definirana na način resnice ali neresnice prepričanj. Neka izjava je resnična, ko je oseba, ki je vanjo prepričana, prepričana resnično, in neresnična, ko je oseba, ki je vanjo prepričana, prepričana neresnično. Zato se lahko pri obravnavanju narave resnice omejimo na resnico prepričanj, saj je resnica izjav pojem, ki izhaja iz resnice prepričanj. Vprašanje, ki ga moramo obravnavati, je torej: Kakšna je razlika med resničnim in neresničnimi prepričanji? S tem mislim: Kaj je razlika, ki dejansko *konstituira* resnico ali neresnico prepričanja? Ne sprašujem o tem, čemur se reče *kriterij* resnice, tj. po neki kvaliteti, drugačni od resnice, ki pripada vsemu, kar je resnično, in ničemer drugemu. Ta razlika med *naravo* resnice in *kriterijem* resnice je pomembna, filozofi pa je niso vedno dovolj poudarjali. Kriterij je neke vrste zaščitni znak, tj. neka primerjalno očitno značilnost, ki je porok pristnosti. "Nobene pristnosti brez nalepke ": nalepka je tako tisto, kar nam zagotavlja, da je ta in ta tovarna naredila ta izdelek. Kadar pa rečemo, da je ta in ta tovarna naredila ta izdelek, ne *mislimo*, da ima izdelek pravo nalepko; potemtakem obstaja razlika med pomenom in kriterijem. Vsekakor pa je prav ta razlika tista, ki napravi kriterij za koristen. Vendar sam ne verjamem, da ima tudi resnica na splošno kakršenkoli takšen zaščitni znak: ne verjamem, da obstaja kakršnakoli nalepka, po kateri lahko vedno vemo, da je sodba resnična in ne neresnična. Toda to ni vprašanje, s katerim bi se želel ukvarjati: razpravljati želim o tem, kaj resnica in neresnica dejansko sta, ne pa o tem, kakšne nebistvene znake, po katerih bi ju lahko prepoznali, imata.

Prva točka, o kateri se moramo izjasniti, je relacija resnice in neresnice do uma [*mind*]. Če smo imeli prav, ko smo rekli, da so stvari, ki so resnične ali neresnične, vedno sodbe, potem je jasno, da ne more biti resnice ali neresnice, če ni umov, ki bi presodili. Prav tako pa je jasno, da na noben način resnica ali neresnica dane sodbe ni odvisna od osebe, ki presoja, temveč izključno od dejstev, o katerih presoja. Če presodim, da je Karel I. umrl v svoji postelji, presodim neresnično, vendar ne zato, ker ima to karkoli opraviti z mano, temveč

[1] Besedi "prepričanje" in "sodba" bom uporabljal kot sinonimni.

zato, ker dejansko ni umrl v svoji postelji. Podobno velja, da če presodim, da je umrl na morišču, presodim resnično zaradi dogodka, ki se je zgodil pred 260 leti. Tako imata resnica ali neresnica vedno predmetno podlago in naravno je vprašati, ali ne obstajajo predmetne resnice in neresnice, ki so glede na to predmeti resničnih in neresničnih sodb. Glede resnic je to stališče zelo verjetno. Glede neresnic pa je ravno nasprotno od verjetnega; vendar pa je, kot bomo videli, zelo težko vztrajati pri njem glede resnic, ne da bi bili prisiljeni, da vztrajamo pri njem tudi glede neresnic.

V vseh kognitivnih dejanjih, kot so prepričanje, dvomljenje, nesprejemanje, dojemanje, zaznavanje, predstavljanje, ima um predmete, drugačne od sebe, do katerih stoji v neki od teh različnih relacij. V takšnem primeru, kot je zaznavanje, je to dovolj očitno: zaznana stvar je nujno nekaj drugega od dejanja zaznavanja in zaznavanje je relacija med osebo, ki zaznava, in zaznano stvarjo. Isto, čeprav nekoliko manj očitno, velja v primeru predstavljanja. Če si, recimo, predstavljam določeno barvo, je ta barva prav tako resnično predmet pred mojim umom, kot če to barvo zaznavam, čeprav se ta relacija do mojega uma razlikuje od tiste, ki bi jo imel, če bi to barvo zaznaval, kar pa me ne vodi do tega, da bi predpostavil, da ta barva obstaja v nekem prostoru, kjer si jo predstavljam. Tudi sodba sestoji iz relacij uma s predmeti. Vendar moramo tukaj narediti razlikovanje med dvema različnima teorijama o relaciji, ki konstituira sodbo. Če presodim (recimo), da je Karel I. umrl na morišču, je to neka relacija med menoj in posameznim "dejstvom", namreč smrtjo Karla I. na morišču oziroma tem, "da je Karel I. umrl na morišču", ali pa je to relacija med menoj, Karlom I. in umiranjem na morišču? Ugotovili bomo, da nas možnost neresničnih sodb sili v to, da sprejmemo zadnje stališče. Najprej pa poglejmo stališče, da ima sodba posamezen predmet.

Če vsaka sodba, naj bo resnična ali neresnična, sestoji iz določene relacije, imenovane "presojanje" oziroma "prepričanje" o posameznem predmetu, ki je to, kar presojamo oziroma v kar smo prepričani, potem je razlika med resničnim in neresničnim, ki je aplicirana na sodbe, izpeljana iz razlike med resničnim in neresničnim, ki je aplicirane na predmete sodb. Če predpostavljamo, da takšni predmeti obstajajo, jim, sledeč Meinongu, dajmo ime "objektivi". Potem ima vsaka sodba nek objektiv, resnične sodbe imajo resnične objektive, medtem ko imajo neresnične sodbe neresnične objektive. Tako bomo morali vprašanje pomena resnice in neresnice najprej obravnavati glede na objektive, pri čemer bomo morali poiskati način ločevanja objektivov na tiste, ki so resnični, in tiste, ki so neresnični. Vsekakor pa pri tem obstaja velika težava. Vse dokler obravnavamo samo resnične sodbe, je stališče, da le-te imajo objektive, sprejemljivo: dejanski dogodek, ki ga opišemo kot "Smrt Karla I. na morišču", lahko imamo za objektiv sodbe "Karel I. je umrl na morišču". Toda, kaj pa je objektiv sodbe "Karel I. je umrl v svoji postelji"? Takšnega dogodka, kot je "Smrt Karla I. v postelji", ni bilo. Reči, da je kadarkoli obstajala stvar, kot je "Smrt Karla I. v postelji", je samo drug način, da povemo, da je Karel I. umrl v

svoji postelji. Če tu obstaja nek objektiv, mora potemtakem biti nekaj drugega kot “Smrt Karla I. v svoji postelji”. Lahko privzamemo, da je objektiv to, “da je Karel I. umrl v svoji postelji.” Potem bomo morali reči isto tudi za resnične sodbe: objektiv sodbe “Karel I. je umrl na morišču” bo to, “da je Karel I. umrl na morišču”.

Proti temu stališču pa obstajata dva ugovora. Prvi je ta, da je težko verjeti, da obstajajo takšni predmeti, kot je “da je Karel I. umrl v svoji postelji” ali celo “da je Karel I. umrl na morišču”. Zdi se očitno, da besedna zveza “da je tako in tako” nima nobenega popolnega pomena sama zase, kar bi ji omogočilo, da bi označevala [*denote*] neke določene predmete, kot (na primer) to naredi beseda “Sokrat”. Čutimo, da je besedna zveza “da je tako in tako” bistveno nepopolna, poln pomen pa doseže samo v primeru, ko so ji dodane besede za izražanje sodbe, npr. “Prepričan sem, da je tako in tako”, “Zanikam, da je tako in tako”, “Upam, da je tako in tako”. Če se lahko izognemo temu, da se nanašamo na “da je tako in tako” kot na neko neodvisno bitnost, se rešimo paradoksa. Ta argument sicer ni odločilen, vendar pa mu moramo dati določeno težo. Bolj uničujoč in primerenejši za obravnavo resnice in neresnice je drugi ugovor. Če dopustimo, da imajo vse sodbe objektive, bomo morali dopustiti tudi objektive, ki so neresnični. Tako bodo v svetu obstajale bitnosti, ki niso odvisne od obstoja sodb in jih lahko opišemo kot objektivne neresnice. To je samo po sebi skoraj neverjetno: dozdeva se nam, da neresnice sploh ne bi moglo biti, če ne bi obstajali umi, ki se motijo. Navedeno pa ima še to senčno plat, da pušča razliko med resnico in neresnico docela nerazložljivo. Dozdeva se nam, da, kadar presojamo resnično, moramo izven naših sodb najti neke bitnosti, ki na nek način “korespondirajo” našim sodbam, kadar pa presojamo neresnično, takšna “korespondirajoča” bitnost ne obstaja. Res je, da za te bitnosti ne moremo enostavno vzeti slovničnih subjektov naše sodbe: če sodimo, na primer, da “Homer ni obstajal”, je očitno, da Homer ni bitnost, ki bi jo morali najti, če je naša sodba resnična, če je neresnična, pa ne. Vseeno pa je težko zavreči stališče, da sta resnica oziroma neresnica sodbe na nek način odvisni od prisotnosti ali odsotnosti neke vrste “korespondirajoče” bitnosti. In če bomo opustili to stališče ter pristali na mnenje, da obstajajo tako resnični kot neresnični objektivi, bomo to, da so objektivi dveh vrst, resnični in neresnični, prisiljeni sprejeti kot neko dokončno in dalje nerazložljivo dejstvo. To stališče, čeprav logično ni nemogoče, je nezadovoljivo, zato je bolje, če to sploh lahko, da najdemo neko stališče, za katerega je razlika med resnico in neresnico manj skrivnostna.

Kdo bi lahko mislil, da bi lahko preprosto rekli, da resnične sodbe imajo objektive, medtem ko jih neresnične nimajo. Z neko novo definicijo objektivov bi to stališče lahko postalo sprejemljivo, sprejemljivo pa ni vse dotlej, dokler vztrajamo na stališču, da je sodba dejansko neka relacija uma do objektiva. To stališče nas namreč sili v to, da – ker neresnične sodbe gotovo obstajajo in ker relacija ne more biti relacija do ničesar – dopuščamo, da imajo tako kot resnične

tudi neresnične sodbe svoje objektive. Zaradi tega moramo stališče, da sodbe sestojijo iz relacije s posameznim predmetom, opustiti. Ne moremo pa vztrajati na tem stališču glede resničnih sodb in ga hkrati zavračati glede neresničnih, saj bi to povzročilo notranjo razliko med resničnimi in neresničnimi sodbami ter nam omogočilo (kar pa je očitno nemogoče), da bi odkrili resnico ali neresnico neke sodbe zgolj s preiskovanjem notranje narave te sodbe. Zato se moramo odločiti za teorijo, da *nobena* sodba ne sestoji iz neke relacije s posameznim predmetom.

Težava stališča, ki smo ga doslej obravnavali, je bila v tem, da nas je sililo bodisi v to, da dopustimo objektivne neresnice, bodisi v to, da dopustimo, da – ko presodimo neresnično – ni ničesar, o čemer bi presojali. Izhod iz te težave je v tem, da ne glede na to, ali presodimo resnično ali pa presodimo neresnično, ne obstaja nobena posamezna stvar, o kateri bi presojali. Ko presodimo, da je Karel I. umrl na morišču, pred nami nimamo samo enega predmeta, ampak več predmetov, namreč Karla I. in umiranje in morišče. Podobno imamo, kadar presodimo, da je Karel I. umrl v svoji postelji, pred seboj predmete Karla I., umiranje in njegovo posteljo. Ti predmeti niso fikcije: so ravno tako dobri kot predmeti resnične sodbe. Tako se izognemo nujnosti, da bi dopuščali predmetne neresničnosti ali pa da bi dopustili, da pri neresničnem presojanju nimamo pred umom ničesar. Zato je po tem stališču sodba neka relacija uma do več drugih členov: ko imajo ti drugi členi *inter se* neko "korespondirajočo" relacijo, je sodba resnična; kadar je nimajo, pa je neresnična. To stališče, za katerega verjamem, da je pravilno, pa moram sedaj še nadalje razširiti in razložiti.

Ko pravim, da je sodba relacija uma z več stvarmi, na primer s Karlom I., moriščem in umiranjem, ne mislim, da ima um določeno neko relacijo do Karla I., hkrati pa ima to relacijo tudi do morišča in do umiranja. Vsekakor ne želim zanikati, da, ko presojamo, imamo *neko* relacijo do vsakega konstituenta sodbe posebej, saj se zdi, da se moramo na nek način zavedati teh konstituentov tako, da moramo imeti med vsakim presojanjem do vsakega konstituenta sodbe relacijo, ki bi jo lahko imenovali "zavedati se tega". To je zelo pomembno dejstvo, vendar pa ne poda bistva sodbe. Nič, kar ločeno in posamično zadeva Karla I., umiranje in morišče, ne bo dalo sodbe "Karel I. je umrl na morišču". Zato da bi prišli do te sodbe, moramo imeti eno posamezno enotnost uma in Karla I. in umiranja in morišča, tj., ne smemo imeti samo več primerkov relacije med dvema členoma, temveč en primerek relacije med več kot dvema členoma. Takšne relacije so filozofi, čeprav so podobne matematičnim, nedvomno spregledali. Ker pa se mi dozdeva, da so ključne za mnoge uganke o resnici, bom naredil kratek korak v stran in pokazal, da so pogoste in bi nam morale biti domače.

Eden pogostejših načinov, kako se pojavljajo relacije med več kot dvema členoma, je v propozicijah o tem, kar se je zgodilo v nekem določenem času. Vzemimo, na primer, propozicijo "A je ljubil B v maju in ga sovražil v juniju" in predpostavimo, da je to res. Potem ne moremo reči, da ima A do B relacijo bodisi

ljubezni bodisi sovraštva ne glede na datum. Ta nujnost datumov pa ne nastopa pri *vseh* običajnih razmerjih; na primer, če je A brat od B, ne potrebujemo nobenega datuma: razmerje drži vedno ali nikoli oziroma (bolj strogo) drži ali ne drži ne glede na čas. Vendar pa sta ljubezen in sovraštvo "norca časa": nista relaciji, ki bi držali ne glede na datum. "A je ljubil B v maju" ni preprosto samo relacija med A in B, temveč med A, B in majem.[2] Navedene relacije med A, B in majem ne moremo analizirati v relacije med A in B, A in majem, B in majem: je neka posamezna enotnost. Deloma je to, da datum ni bil dojet kot eden od členov v takšnih relacijah, povzročilo velike težave v filozofiji časa in spremembe.

Za še eno ponazoritev pa vzemimo relacijo ljubosumja. Tudi tu, natanko tako kot prej pri ljubezni in sovraštvu, vstopi čas, vendar pa ga bomo za trenutek zanemarili, ker je treba poudariti, da ljubosumje vključuje tri ljudi. Najpreprostejša možna propozicija, ki trdi ljubosumje, je, na primer, "A je ljubosumen na B-jevo ljubezen do C" ali "A je ljubosumen na B zaradi C". Lahko bi mislili, da je "B-jeva ljubezen do C" en člen, A pa drugi. Vendar pa se ta interpretacija ne bo nanašala na primere zmotne ljubosumnosti: če je A Othelo, ne obstaja nič takšnega kot "B-jeva ljubezen do C". Zato je ta interpretacija nemogoča, mi pa smo prisiljeni imeti ljubosumnost za relacijo med tremi osebami, tj., kot da ima za svojo enoto relacijo, ki bi jo lahko imenovali "trojna". Če nadalje vzamemo v poštev še nujnost časa, ta relacija postane "četvorna", tj., najpreprostejša možna propozicija, ki vključuje to relacijo, bo imela štiri člene, namreč tri osebe in datum.

Relacije, ki zahtevajo več kot dva člena, bomo imenovali "*mnogokratne* relacije". Tako je relacija "mnogokratna", če so najpreprostejše propozicije, v kateri se pojavi, propozicije, ki vključujejo več kot dva člena (če ne štejemo relacije same). Iz povedanega je očitno, da so mnogokratne relacije pogoste in da mnogih stvari ne moremo razumeti brez njihove pomoči Relacije, ki imajo samo dva člena, pa bomo imenovali "dualne relacije".

Teorija sodbe, ki jo zagovarjam, je, da sodba ni neka dualna relacija uma do nekega posameznega objektiva, temveč mnogokratna relacija uma do različnih členov v sodbi. Potemtakem, če jaz presodim, da A ljubi B, to ni relacija mene do "A-jeve ljubezni do B", temveč relacija med mano in A in ljubeznijo in B. Če bi obstajala neka relacija mene do "A-jeve ljubezni do B", bi bila nemogoča, razen če bi obstajala neka takšna stvar kot je "A-jeva ljubezen do B", tj., razen če bi A ljubil B, tj., razen če bi bila ta sodba resnična; toda dejansko so neresnične sodbe možne. Ko to sodbo vzamemo kot relacijo med menoj in A in ljubeznijo in B, golo dejstvo, da pride do sodbe, ne vključuje nobene relacije med njenimi predmeti A in ljubeznijo in B; zato je možnost neresnične sodbe popolnoma dopuščena. Kadar je navedena sodba resnična, A ljubi B; zato v *tem primeru obstaja* relacija med predmeti te sodbe. Potemtakem bi lahko razliko med resnico

[2] Nočem si lastiti nikakršne teorije o naravi časa: "maj" se lahko interpretira po želji bralca. Izjava v tekstu bi potem morala postati nekoliko bolj zapletena, vendar pa bo nujnost relacije z več kot dvema členoma ostala.

in neresnico izrazili takole: vsaka sodba je neka relacija uma do več predmetov, med katerimi je eden relacija; navedena sodba je *resnična*, kadar relacija, ki je eden od predmetov, povezuje ostale predmete, drugače je neresnična. Potemtakem je v zgornji ponazoritvi ljubezen, ki je neka relacija, eden od predmetov navedene sodbe, ki je resnična, če A in B povezuje ljubezen. Zgornja izjava zahteva določene dodatke, ki jih bom dodal kasneje; za zdaj pa jo bomo vzeli kot prvi približek.

Ena od odlik zgornje teorije je, da poda razliko med sodbo in zaznavo ter razlog, zakaj zaznava ni, tako kot sodba, podvržena napaki. Ko obravnavamo teorijo, da je sodba neka dualna relacija uma s posameznim objektivom, ugotovimo, da ta teorija deluje čudovito, dokler imamo opravka z resničnimi sodbami, da pa vsekakor ne drži za neresnične sodbe. Do te težave pa pri podobni teoriji zaznave ne pride. Res je, da obstajajo primeri, kot so sanje in halucinacije, kjer se *dozdeva*, da zaznava vara. Vendar pa sem prepričan, da je v vseh teh primerih percepcija sama po sebi pravilna, to, kar pa je napačno, je sodba, ki temelji na tej zaznavi. Razvijanje te teme bi nas peljalo predaleč stran od našega predmeta, saj zahteva razpravo o relaciji med čutnimi podatki (tj. stvarmi, ki jih neposredno zaznavamo) in tem, čemur bi lahko rekli fizična realnost, tj. tem, kar obstaja neodvisno od nas in naših zaznav. Če predpostavim rezultat te razprave, menim, da bi pripeljala do tega, da se zaznava, za razliko od sodbe, nikoli ne moti, tj., da kadarkoli karkoli zaznavamo, to, kar zaznavamo, tudi obstaja, vsaj toliko časa, dokler zaznavamo.

Če sprejmemo nezmotljivost zaznave, lahko zanjo uporabimo teorijo posameznega objektiva, za katero smo ugotovili, da je za sodbo neuporabna. Na primer, poglejmo takšno stvar, kot so prostorske relacije. Predpostavimo, da na moji mizi sočasno vidim nož in knjigo, kjer je nož na levi strani knjige. Zaznava me seznani s kompleksnim predmetom, ki sestoji iz noža in knjige v določenih relativnih položajih (kot tudi z ostalimi predmeti, ki jih lahko zanemarimo). Če opazujem ta kompleksen predmet in ga analiziram, lahko pridem do sodbe “nož je na levi strani knjige”. Tukaj so nož in knjiga ter njuna prostorska relacija posamično pred mojim umom; v zaznavi pa sem imel posamezno celoto “nož-levo-od-knjige”. Tako v zaznavi dojemam posamezni kompleksni predmet, medtem ko imam v sodbi, temelječi na zaznavi, dele kompleksnega predmeta ločeno, čeprav sočasno pred seboj. Zato da bi zaznaval kompleksni predmet, kot je “nož-levo-od-knjige”, mora takšen predmet obstajati, saj drugače moja zaznava ne bi imela predmeta, tj., ne bi bilo nobenega zaznavanja, saj relacija zaznavanja zahteva dva člena, zaznavajočega in zaznano stvar. Če pa takšen predmet kot “nož-levo-od-knjige” obstaja, potem mora biti nož levo od knjige; zato mora biti sodba “nož je levo od knjige” resnična. Torej mora biti resnična vsaka sodba zaznave, tj., vsaka sodba, ki je izpeljana neposredno iz zaznave samo z analizo, mora biti resnična. (Kar pa nam še ne omogoča, da bi lahko bili v vsakem danem primeru popolnoma gotovi, da je ta in ta sodba resnična, saj smo

se lahko nepovratno zmotili zgolj pri analizi tega, kar je bilo dano v zaznavi.) Vidimo, da v primeru sodbe o zaznavi obstaja določen kompleksen predmet, ki korespondira sodbi in ga zaznavamo kot posamezen kompleks v zaznavi, na kateri ta sodba temelji. Zaradi obstoja takšnega kompleksnega predmeta je sodba resnična. Ta kompleksen predmet pa je, v primerih, kjer je zaznan, objektiv zaznave. Kjer pa le-ta ni zaznan, je še vedno nujni in zadostni pogoj resnice sodbe. Ker je obstajal nek takšen kompleksen dogodek "smrt Karla I. na morišču"; je sodba "Karel I. je umrl na morišču" resnična. Ker nikoli ni bilo takšnega kompleksnega dogodka kot "smrt Karla I. v njegovi postelji"; sodba "Karel I. je umrl v svoji postelji" ni resnična. Če A ljubi B, obstaja takšen kompleksen objekt kot "A-jeva ljubezen do B", in *vice versa*; obstoj takšnega objekta nam da pogoj za resnico sodbe "A ljubi B". Isto pa drži tudi za ostale primere. Sedaj lahko poskusimo natančno opredeliti "korespondenco", ki konstituira resnico. Vzemimo sodbo "A ljubi B", ki sestoji iz relacije osebe, ki presoja, do A in ljubezni in B, tj. do dveh členov A in B ter relacije "ljubezen". Vendar pa ta sodba ni ista kot sodba "B ljubi A"; zato navedena relacija ne sme biti pred umom abstraktno, temveč mora biti pred njim kot potek od A do B, ne pa od B do A. "Korespondirajoči" kompleksni predmet, ki je nujen za to, da je naša sodba resnična, je sestavljen iz A in B, ki sta povezana z relacijo, ki je bila pred nami v naši sodbi. Glede na to, ali poteka od A do B ali od B do A, lahko ločimo dva "smisla" relacije. Potem mora ta relacija, ko vstopa v sodbo, imeti nek "smisel", v korespondirajočem kompleksu pa mora imeti ta isti "smisel". Potemtakem je sodba, da sta dva člena v neki določeni relaciji R, relacija uma z dvema členoma in z relacijo R s primernim smislom: "korespondirajoči" kompleks sestoji iz dveh členov, ki sta povezana z relacijo R z istim smislom. Sodba je resnična, kadar obstaja nek takšen kompleks, in neresnična, kadar le-ta ne obstaja. Ista razlaga, *mutatis mutandis*, bo veljala za katerokoli drugo sodbo. To nam daje definicijo resnice in neresnice.

Vidimo, da sta resnica in neresnica glede na zgornjo razlago prvenstveno lastnosti sodb in potemtakem ne bi bilo niti resnice niti neresnice, če ne bi bilo umov. Vseeno pa resnica oziroma neresnica določene sodbe nista odvisni od osebe, ki presoja, ali od časa, ko je sodba postavljena, saj "korespondirajoči" kompleks, od katerega je odvisna njena resničnost ali neresničnost, kot konstituenta ne vsebuje osebe, ki sodi (razen, seveda, kadar gre za sodbo o samem sebi). Tako je mešanica odvisnosti od uma in neodvisnosti od uma, ki smo jo opazili kot značilnost resnice, v naši teoriji popolnoma ohranjena.

Vprašanja, katere stvari so resnične in katere niso, ali sploh kaj vemo, in če je tako, kako smo do tega prišli, so podvprašanja vprašanja "Kaj je resnica?" in razen na kratko v primeru sodbe zaznave sem se jim v zgornji razpravi izognil. Ne zato, ker bi bila manj zanimiva, temveč zato, da bi se izognil zmešnjavi. Eden od razlogov za počasen napredek filozofije je v tem, da njena temeljna vprašanja za večino ljudi niso najbolj zanimiva in se zato hoče hiteti, še preden so temelji

dovolj trdni. Da bi obrzdali te težnje, je treba izločiti temeljna vprašanja in jih obravnavati tako, da se ne oziramo preveč na kasnejši razvoj; in to je tisto, kar sem v pogledu enega takšnih vprašanj poskušal narediti na zgornjih straneh.